

Maciej Witek
Instytut Filozofii
Uniwersytet Szczeciński
<http://kognitywistykanaus.pl/mwitek/>

*Reguły retoryczne
i normatywny aspekt interakcji illokucyjnej*

Seminarium GLLI, Opole, 4 czerwca 2013

PROBLEM:

- podręcznikowa opinia o nieaktualności teorii aktów mowy (Levinson 1983/2010, Tokarz 2006);

PROBLEM:

- podręcznikowa opinia o nieaktualności teorii aktów mowy (Levinson 1983/2010, Tokarz 2006);

CEL:

- obrona tezy o przydatności kategorii *aktu illokucyjnego* oraz *warunków fortunności*;

PROBLEM:

- podręcznikowa opinia o nieaktualności teorii aktów mowy (Levinson 1983/2010, Tokarz 2006);

CEL:

- obrona tezy o przydatności kategorii *aktu illokucyjnego* oraz *warunków fortunności*;

TEZA I:

- teoria aktów mowy (dokładniej, teoria mocy illokucyjnej) ustanawia podstawy (niemal) wszelkich badań nad językiem [→ mocna teza o teorii aktów mowy];

PROBLEM:

- podręcznikowa opinia o nieaktualności teorii aktów mowy (Levinson 1983/2010, Tokarz 2006);

CEL:

- obrona tezy o przydatności kategorii *aktu illokucyjnego* oraz *warunków fortunności*.

TEZA II:

- teoria mocy illokucyjnej oferuje adekwatne ujęcie mechanizmów odpowiedzialnych za tworzenie i modyfikację sfery normatywnej [→ słaba teza o teorii aktów mowy].

PLAN:

1. Austin o aktach mowy.

PLAN:

1. Austin o aktach mowy.
2. Interakcjonistyczne ujęcie praktyki illokucyjnej,
czyli rozbudowa Millikan (2005) biologicznego modelu języka:
  - pierwotny i wtórny skutek interakcyjny,
  - relacje retoryczne (Asher i Lascarides 2001, 2003, 2013),
  - typy aktywności (Levinson 1979).

PLAN:

1. Austin o aktach mowy.
2. Interakcjonistyczne ujęcie praktyki illokucyjnej,
czyli rozbudowa Millikan (2005) biologicznego modelu języka:
  - pierwotny i wtórny skutek interakcyjny,
  - relacje retoryczne (Asher i Lascarides 2001, 2003, 2013),
  - typy aktywności (Levinson 1979).
3. Normatywny aspekt praktyki illokucyjnej.

Ad 1 Austin o aktach mowy

RZECZYWISTY przedmiot badań:

- całkowity akt mowy w całkowitej sytuacji mowy.

Ad 1 Austin o aktach mowy

RZECZYWISTY przedmiot badań:

- całkowity akt mowy w całkowitej sytuacji mowy.

ABSTRAKCYJNE aspekty całkowitego aktu mowy:

- akt lokucyjny,
- akt illokucyjny,
- akt perlokucyjny.

Ad 1 Austin o aktach mowy

RZECZYWISTY przedmiot badań:

- całkowita interakcja językowa w całkowitej sytuacji konwersacyjnej.

Ad 1 Austin o aktach mowy

RZECZYWISTY przedmiot badań:

- całkowita interakcja językowa w całkowitej sytuacji konwersacyjnej.

ABSTRAKCYJNE aspekty całkowitej interakcji językowej:

- gra lokucyjna,
- gra illokucyjna,
- gra perlokucyjna.

Ad 1 Austin o aktach mowy

Udany akt illokucyjny (Austin 1962):

Ad 1 Austin o aktach mowy

Udany akt illokucyjny (Austin 1962):

- jest odpowiednio *odebrany* lub *przyjęty* (ang. *secures uptake*);

Ad 1 Austin o aktach mowy

Udany akt illokucyjny (Austin 1962):

- jest odpowiednio *odebrany* lub *przyjęty* (ang. *secures uptake*);
- zaczyna obowiązywać (ang. *takes effect*);

Ad 1 Austin o aktach mowy

Udany akt illokucyjny (Austin 1962):

- jest odpowiednio *odebrany* lub *przyjęty* (ang. *secures uptake*);
- zaczyna obowiązywać (ang. *takes effect*);
- daje konwencjonalny powód do pewnej reakcji lub dalszego postępowania (ang. *invites by convention a response or sequel*);

Ad 1 Austin o aktach mowy

Udany akt illokucyjny (Austin 1962):

- jest odpowiednio *odebrany* lub *przyjęty* (ang. *secures uptake*);
→ tradycja grice'owska (Strawson 1964, Bach i Harnish 1979);
- zaczyna obowiązywać (ang. *takes effect*);
- daje konwencjonalny powód do pewnej reakcji lub dalszego postępowania (ang. *invites by convention a response or sequel*);

Ad 1 Austin o aktach mowy

Udany akt illokucyjny (Austin 1962):

- jest odpowiednio *odebrany* lub *przyjęty* (ang. *secures uptake*);
→ tradycja grice'owska (Strawson 1964, Bach i Harnish 1979);
- zaczyna obowiązywać (ang. *takes effect*);
→ tradycja austinowska (Searle 1969, 1979, Alston 1994, 2000);
- daje konwencjonalny powód do pewnej reakcji lub dalszego postępowania (ang. *invites by convention a response or sequel*);

Ad 1 Austin o aktach mowy

Udany akt illokucyjny (Austin 1962):

- jest odpowiednio *odebrany* lub *przyjęty* (ang. *secures uptake*);
→ tradycja grice'owska (Strawson 1964, Bach i Harnish 1979);
- zaczyna obowiązywać (ang. *takes effect*);
→ tradycja austinowska (Searle 1969, 1979, Alston 1994, 2000);
- daje konwencjonalny powód do pewnej reakcji lub dalszego postępowania (ang. *invites by convention a response or sequel*);
→ podejście interakcjonistyczne (Millikan 2005, Witek 2011).

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Ujęcie interakcjonistyczne jako koncepcja neoaustinowska:

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Ujęcie interakcjonistyczne jako koncepcja neoaustiniowska:

- nie rezygnujemy z tezy o normatywnych skutkach udanych illokucji;

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Ujęcie interakcjonistyczne jako koncepcja neoaustiniowska:

- nie rezygnujemy z tezy o normatywnych skutkach udanych illokucji;
- kategorie *skutku normatywnego* oraz *procedury konwencjonalnej* nie są jednak definicyjnie i eksplanacyjnie podstawowe;

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Ujęcie interakcjonistyczne jako koncepcja neoaustiniowska:

- nie rezygnujemy z tezy o normatywnych skutkach udanych illokucji;
- kategorie *skutku normatywnego* oraz *procedury konwencjonalnej* nie są jednak definicyjnie i eksplanacyjnie podstawowe;
- definicyjnie i eksplanacyjnie podstawowe są kategorie *skutku interakcyjnego* oraz *wzorca interakcji językowej*.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Konwencje naturalne (Millikan 1998, 2005):

- odtwarzane wzorce zachowania,
- które rozprzestrzeniają się ze względu na wagę precedensu.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Konwencje naturalne (Millikan 1998, 2005):

- odtwarzane wzorce zachowania,
- które rozprzestrzeniają się ze względu na wagę precedensu.

Kluczowa idea:

- wzorce odtwarzane przez dopasowanie do odpowiednika
(ang. *counterpart-reproduced patterns*);

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Konwencje naturalne (Millikan 1998, 2005):

- odtwarzane wzorce zachowania,
- które rozprzestrzeniają się ze względu na wagę precedensu.

Kluczowa idea:

- wzorce odtwarzane przez dopasowanie do odpowiednika
(ang. *counterpart-reproduced patterns*);
- większość konwencji językowych składa się z takich wzorców,

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Konwencje naturalne (Millikan 1998, 2005):

- odtwarzane wzorce zachowania,
- które rozprzestrzeniają się ze względu na wagę precedensu.

Kluczowa idea:

- wzorce odtwarzane przez dopasowanie do odpowiednika
(ang. *counterpart-reproduced patterns*);
- większość konwencji językowych składa się z takich wzorców,
- które pełnią funkcję koordynującą.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Wzorce dla aktów asertywnych:

element S → m.in. wypowiedzenie zdania w trybie oznajmującym,

element H → m.in. przyjęcie sądu wyrażonego przez S.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Wzorce dla aktów dyrektywnych:

element S → m.in. wypowiedzenie zdania w trybie rozkazującym,

element H → m.in. wykonanie działania, o którym mówi S.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Wzorce dla aktów dyrektywnych:

element S → m.in. wypowiedzenie zdania w trybie rozkazującym,

element H → m.in. wykonanie działania, o którym mówi S.

Pójdźmy dalej:

- pierwsza część wzorca = akt illokucyjny;
- druga część wzorca = interakcyjny skutek aktu;

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Wzorce dla aktów dyrektywnych:

element S → m.in. wypowiedzenie zdania w trybie rozkazującym,

element H → m.in. wykonanie działania, o którym mówi S.

Pójdźmy dalej:

- pierwsza część wzorca = akt illokucyjny;
- druga część wzorca = interakcyjny skutek aktu;
- definiujemy typy aktów illokucyjnych za pomocą kategorii skutku interakcyjnego (→ teza o skutku interakcyjnym);

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Wzorce dla aktów dyrektywnych:

element S → m.in. wypowiedzenie zdania w trybie rozkazującym,

element H → m.in. wykonanie działania, o którym mówi S.

Pójdźmy dalej:

- pierwsza część wzorca = akt illokucyjny;
- druga część wzorca = interakcyjny skutek aktu;
- definiujemy typy aktów illokucyjnych za pomocą kategorii skutku interakcyjnego (→ teza o skutku interakcyjnym);
- skutek interakcyjny to *wyróżniony* skutek perlokucyjny.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Kluczowa idea:

- *formom* oraz *wzorcom* zachowań językowych można przypisać FUNKCJE WŁAŚCIWE.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Kluczowa idea:

- *formom* oraz *wzorcom* zachowań językowych można przypisać FUNKCJE WŁAŚCIWE.

Funkcja właściwa *formy* aktu:

→ wywołanie skutku interakcyjnego.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Kluczowa idea:

- *formom* oraz *wzorcom* zachowań językowych można przypisać FUNKCJE WŁAŚCIWE.

Funkcja właściwa *formy* aktu:

→ wywołanie skutku interakcyjnego.

Funkcja właściwa *wzorca*:

→ koordynacja współdziałania.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem I: wieloznaczność form.

Ad 2 Ujęcie interakcjonyistyczne

Problem I: wieloznaczność form.

- (1) a. Jestem głodny!
- b. [Ojciec podaje synowi bułkę z szynką.]

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem I: wieloznaczność form.

- (1) a. Jestem głodny!
- b. [Ojciec podaje synowi bułkę z szynką.]

Origggi & Sperber 2000, Sperber & Wilson 2002:

- model, w którym postuluje się tak szeroką klasę form wieloznacznych, jest niewiarygodny;

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem I: wieloznaczność form.

- (1) a. Jestem głodny!
- b. [Ojciec podaje synowi bułkę z szynką.]

Origgi & Sperber 2000, Sperber & Wilson 2002:

- model, w którym postuluje się tak szeroką klasę form wieloznacznych, jest niewiarygodny;

MW:

- problemem nie jest skala zjawiska wieloznaczności, ale...

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

MW:

- pierwotne *versus* wtórne skutki interakcyjne;
- pierwotne *versus* wtórne wzorce interakcji;
- wzorce wtórne = relacje retoryczne w sensie SDRT.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (1)
  - a. Jestem głodny!
  - b. [Ojciec podaje synowi bułkę z szynką.]
  - c. W lodówce jest kawałek pizzy.
  - d. Żadnych przekąsek.
  - e. Poczekaj na obiad.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (1)
- a. Jestem głodny!
  - b. [Ojciec podaje synowi bułkę z szynką.]
  - c. W lodówce jest kawałek pizzy.
  - d. Żadnych przekąsek.
  - e. Poczekaj na obiad.

Plan-Elab(1a., 1c.)

$[(\tau, \alpha, \beta) \wedge \alpha: \{„jestem głodny”\} \wedge \beta: |] > \textit{Plan-Elab}(\alpha, \beta)$

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (1)
  - a. Jestem głodny!
  - b. [Ojciec podaje synowi bułkę z szynką.]
  - c. W lodówce jest kawałek pizzy.
  - d. Żadnych przekąsek.
  - e. Poczekaj na obiad.

Plan-Elab(1a., 1c.)

$[(\tau, \alpha, \beta) \wedge \alpha: \{„jestem głodny”\} \wedge \beta: |] > Plan-Elab(\alpha, \beta)$

[!] Wzorce obowiązują lokalnie (inspiracja: Levinson 1979)!

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (1)
- a. Jestem głodny!
  - b. [Ojciec podaje synowi bułkę z szynką.]
  - c. W lodówce jest kawałek pizzy.
  - d. Żadnych przekąsek.
  - e. Poczekaj na obiad.

Refusal(1a., 1d.)

Plan-Elab(1a., 1e.)

$[(\tau, \alpha, \beta) \wedge \alpha: \{„jestem głodny”\} \wedge \beta: !] > \textit{Plan-Elab}(\alpha, \beta)$

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (2)
- a. Czy poseł Kowalski poprze nasz wniosek?
  - b. Tak.
  - c. Na początku kadencji zignorowaliśmy jego inicjatywę.
  - d. Trudno powiedzieć.
  - e. Kowalski nie jest już posłem: wczoraj zrzekł się mandatu.
  - f. Zapytajmy jego sekretarza.
  - g. To ważne pytanie.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (2)
- a. Czy poseł Kowalski poprze nasz wniosek?
  - b. Tak.
  - c. Na początku kadencji zignorowaliśmy jego inicjatywę.
  - d. Trudno powiedzieć.
  - e. Kowalski nie jest już posłem: wczoraj zrzekł się mandatu.
  - f. Zapytajmy jego sekretarza.
  - g. To ważne pytanie.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (3) a. Nie mam paliwa.
- b. Tuż za rogiem jest warsztat samochodowy.
- c. Przykro mi, nie potrafię Panu pomóc.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem II: współpraca mimo braku skutków interakcyjnych.

- (3) a. Nie mam paliwa.
- b. Tuż za rogiem jest warsztat samochodowy.
- c. Przykro mi, nie potrafię Panu pomóc.

Plan-Elab(3a., 3b.)

NEA(3a., 3c.)

$[(\tau, \alpha, \beta) \wedge \alpha: \{„nie mam …”\} \wedge \beta: |] > \textit{Plan-Elab}(\alpha, \beta)$

$[(\tau, \alpha, \beta) \wedge \alpha: \{„nie mam …”\} \wedge \beta: \{„nie potrafię”\}] > \textit{NEA}(\alpha, \beta)$

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem III: współpraca mimo niezgodności celów konwersacyjnych.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem III: współpraca mimo niezgodności celów konwersacyjnych.

- (4) a. Czy Twój samochód miał jakieś poważniejsze stłuczki?
- b. W zeszłym roku porysowałem błotnik przy parkowaniu.
- c. A wcześniej?

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem III: współpraca mimo niezgodności celów konwersacyjnych.

- (5)
- a. Czy widział Pan raporty komisji?
  - b. Widziałem tylko te, które przekazywano Prezydentowi.
  - c. Czytał je Pan?
  - d. Niektóre tak, innych nie. Nie pamiętam dokładnie.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem III: współpraca mimo niezgodności celów konwersacyjnych.

- (5)
  - a. Czy widział Pan raporty komisji?
  - b. Widziałem tylko te, które przekazywano Prezydentowi.
  - c. Czytał je Pan?
  - d. Niektóre tak, innych nie. Nie pamiętam dokładnie.

- (6)
  - a. Czy widziałeś ostatni numer „Polityki”?
  - b. Niektóre strony.
  - c. Czytałeś je?
  - d. Niektóre tak, innych nie. Nie pamiętam dokładnie.

(źródło: Levinson 1979)

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Problem III: współpraca mimo niezgodności celów konwersacyjnych.

Rozwiązanie (→ Asher i Lascarides 2013):

- trzy formy współpracy:
  - podstawowa,
  - retoryczna,
  - grice'owska.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Podsumujmy:

- uczestnictwo w interakcji językowej polega na zachowaniu się w zgodzie z wzorcami interakcji;

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Podsumujmy:

- uczestnictwo w interakcji językowej polega na zachowaniu się w zgodzie z wzorcami interakcji;
- niektóre z tych wzorców są pierwotne, a inne — wtórne;

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Podsumujmy:

- uczestnictwo w interakcji językowej polega na zachowaniu się w zgodzie z wzorcami interakcji;
- niektóre z tych wzorców są pierwotne, a inne — wtórne;
- wzorce obowiązują lokalnie: ich „pakiety” charakteryzują typy aktywności (gier językowych);

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Podsumujmy:

- uczestnictwo w interakcji językowej polega na zachowaniu się w zgodzie z wzorcami interakcji;
- niektóre z tych wzorców są pierwotne, a inne — wtórne;
- wzorce obowiązują lokalnie: ich „pakiety” charakteryzują typy aktywności (gier językowych);
- odnosząc się do ww. wzorców możemy mówić o współpracy retorycznej.

Ad 2 Ujęcie interakcjonistyczne

Podsumujmy:

- uczestnictwo w interakcji językowej polega na zachowaniu się w zgodzie z wzorcami interakcji;
- niektóre z tych wzorców są pierwotne, a inne — wtórne;
- wzorce obowiązują lokalnie: ich „pakiety” charakteryzują typy aktywności (gier językowych);
- odnosząc się do ww. wzorców możemy mówić o współpracy retorycznej.

Problem:

- co z normatywnym aspektem interakcji illokucyjnej?

Ad 3 Aspekt normatywny

Ad 3 Aspekt normatywny

Problemy związane z aspektem normatywnym

Problem IV:

- normatywny aspekt wzorców, w szczególności relacji retorycznych.

Problem V:

- normatywne lub instytucjonalne skutki aktów illokucyjnych.

Problem VI:

- mechanizmy odpowiedzialne za modyfikację sfery normatywnej
(→ akomodacja Austinowskich presupozycji, Witek 2013).

Ad 3 Aspekt normatywny

Problem V: normatywne skutki aktów illokucyjnych.

Ad 3 Aspekt normatywny

Problem V: normatywne skutki aktów illokucyjnych.

informowanie, że p

- S jest odpowiedzialny za prawdziwość sądu, że p ,
- H ma prawo przyjąć sąd, że p , do swojego zasobu przekonań.

Ad 3 Aspekt normatywny

Problem V: normatywne skutki aktów illokucyjnych.

informowanie, że p

- S jest odpowiedzialny za prawdziwość sądu, że p ,
- H ma prawo przyjąć sąd, że p , do swojego zasobu przekonań.

prośba, aby H zrobił A

- S ma prawo_w oczekiwać, że H zrobi A,
- H jest zobowiązany_w do zrobienia A.

Ad 3 Aspekt normatywny

Problem V: normatywne skutki aktów illokucyjnych.

informowanie, że p

- S jest odpowiedzialny za prawdziwość sądu, że p ,
- H ma prawo przyjąć sąd, że p , do swojego zasobu przekonań.

prośba, aby H zrobił A

- S ma prawo_w oczekiwać, że H zrobi A,
- H jest zobowiązany_w do zrobienia A.

Hipoteza:

- treść normatywnych stanów rzeczy reprezentuje warunki normalne, w których wchodzący w grę wzorzec pełni swoją funkcję właściwą.

Ad 3 Aspekt normatywny

Problem IV: normatywny aspekt wzorców.

Ad 3 Aspekt normatywny

Problem IV: normatywny aspekt wzorców.

- W wypadku współpracy grice'owskiej, uczestnicy są zainteresowani koordynacją.
- W wypadku interakcji konfliktowych, uczestnicy są zainteresowani koordynacją retoryczną.

Dziękuję za uwagę